

Розділ 1.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД, КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОЇ СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ, ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ

1.1. Застосування ризик-орієнтованого підходу до реформування системи фінансового моніторингу за міжнародними стандартами

Система фінансового моніторингу регулюється міжнародними стандартами [55; 330] і спрямована на протидію відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (ПВК/ФТ) на основі використання ризик-орієнтованого підходу (РОП) [103] за статтею 3 Закону [302].

Ризики – небезпека (загроза, уразливі місця) за законом [302] для СПФМ бути використаними з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення під час надання ними послуг відповідно до характеру їх діяльності.

У теперішній час запроваджуються методики оцінки ризиків у сфері ПВК/ФТ на національному рівні. В Україні двічі здійснено Національну оцінку ризиків (НОР) у сфері запобігання та протидії

легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, остання відбулась 2019 року [167], тому підвищується актуальність вивчення та аналізу застосування РОП до реформування системи фінансового моніторингу [273].

НОР за законом [302] – це система заходів, що вживаються суб'єктами державного фінансового моніторингу, уповноваженими органами державної влади із залученням інших суб'єктів (за потреби) з метою визначення (виявлення) ризиків (загроз) ВК/ФТ, їх аналіз, оцінка та розроблення заходів, спрямованих на запобігання виникненню та/або зменшення негативних наслідків.

Управління ризиками фінансового моніторингу спрямоване на побудову гарантій стійкості фінансової системи в країні. НОР сприяє виробленню рекомендацій та визначенню пріоритетів щодо удосконалення системи фінансового моніторингу і посилення вимог на основі РОП до суб'єктів первинного фінансового моніторингу (СПФМ) певних видів фінансово-економічної діяльності.

На законодавчому рівні РОП визначений як оцінка (переоцінка) та розуміння ризиків ПВК/ФТ, а також вжиття відповідних заходів щодо управління ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їх рівня. Високий ризик, відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [302], – це результат оцінки ризику СПФМ, що базується на результатах аналізу сукупності критеріїв, передбачених законодавством та внутрішніми документами цього суб'єкта, та який свідчить про високу ймовірність використання його для ВК/ФТ. Особливістю законодавчих змін щодо запровадження РОП є введення поняття «неприйнятно високий ризик», який визначено як максимально високий ризик, що не може бути прийнятий СПФМ відносно клієнта, відповідно до внутрішніх документів з питань фінансового моніторингу.

Для забезпечення від такого рівня ризику необхідна належна перевірка, для чого виділено у визначеннях посилені та спрощені заходи належної перевірки, які спрямовані на мінімізацію цих ризиків.

Поняття щодо ризиків – небезпеки (уразливі місця) для СПФМ – це загроза бути використаним з метою ВК/ ФТ під час надання ними послуг відповідно до характеру їх діяльності.

Відповідно до ст. 3 Закону [302] основним принципом запобігання та протидії ВК/ФТ є використання РОП під час проведення фінансового моніторингу. СПФМ зобов'язаний у своїй діяльності застосовувати РОП, враховуючи відповідні критерії ризику [207; 275], зокрема, пов'язані з його клієнтами, географічним розташуванням держави реєстрації клієнта або установи, через яку він здійснює передачу (отримання) активів, видом товарів та послуг, що клієнт отримує від СПФМ, способом надання (отримання) послуг.

З економічної точки зору РОП має бути пропорційний характеру та масштабу діяльності СПФМ і здійснюється в порядку, визначеному внутрішніми документами з питань фінансового моніторингу з урахуванням рекомендацій відповідних суб'єктів державного фінансового моніторингу за видами діяльності. Між тим СПФМ зобов'язаний здійснювати оцінку/переоцінку ризиків за критеріями, визначеними самостійно, тримати її в актуальному стані і мати як свій ризик-профіль, так і ризик-профіль своїх клієнтів.

При визначенні критеріїв ризиків СПФМ повинен враховувати типологічні дослідження у сфері запобігання та протидії ВК/ФТ [107], підготовлені Держфінмоніторингом України, та оприлюднені ним на своєму веб-сайті, результати НОР, рекомендації суб'єктів державного фінансового моніторингу, підготовлених з урахуванням міжнародних стандартів, які зокрема, звертають велику увагу на неприбуткові організації, щодо яких СПФМ зобов'язаний вживати заходів для мінімізації ризику бути використаним з метою відмивання коштів.

При проведенні фінансового моніторингу враховуються міжнародні рекомендації [55; 330] щодо ризиковості країн, визначених FATF як таких, де не застосовуються або застосовуються недостатньою мірою заходи з ПВК/ФТ.

Для забезпечення ефективного управління ризиками внутрішні документи з питань фінансового моніторингу повинні містити процедури, достатні для запобігання використанню послуг та продуктів

СПФМ для відмивання коштів. Держфінмоніторинг, інші органи державної влади та правоохоронні органи здійснюють пріоритизацію міжнародного співробітництва з урахуванням результатів НОР.

Відповідно до ст.32 Закону [302] визначена кримінальна відповідальність за порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Рівень та суть такої відповідальності має бути криміналізована за міжнародними вимогами [330]. До СПФМ можуть бути застосовані штрафи за незабезпечення належної організації та проведення первинного фінансового моніторингу, відсутність відповідної системи управління ризиками, повторне невиконання вимог суб'єктів державного фінансового моніторингу про усунення виявлених порушень та/або про вжиття заходів для усунення причин, що сприяли їх вчиненню, – у розмірі до 10 відсотків загального річного обороту, але не більше 7 950 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [302].

За результатами НОР [167] встановлено основні показники результатів аналітичної та контрольно-перевірочної роботи ДФС за 2016-2018 рр., які свідчать, що кількість складених повідомлень про фінансові операції, які можуть бути пов'язані з ВК, зростає від 1221 (2016) до 2305 (2018). Між тим динаміка складених матеріалів з ознаками кримінальних правопорушень уповільнилась з 1573 (2016) до 1191 (2018), а з ознаками злочинів ВК (ст. 209 КК України) знаходилась на рівні 400 одиниць з незначними коливаннями. Загальна сума виявлених легалізованих доходів зростає з майже 6 млн грн. (2016) до приблизно 43 млн грн (2018).

Пріоритетним нововведенням у змінах законодавства щодо ПВК/ФТ відповідно до міжнародних стандартів FATF є запровадження повною мірою РОП у діяльності всіх рівнів системи фінансового моніторингу [104]. Покарання за злочинну діяльність, пов'язану з ВК/ФТ, представлено у статтях Кримінального кодексу України, і має як довгі терміни позбавлення волі, так і штрафні санкції щодо посадових осіб СПФМ. Завданням РОП є превентивна діяльність щодо мінімізації ризиків і запобігання та попередження такої злочинної діяльності.